

FEDERACIÓ DEMOCRÀTICA NACIONALISTA (1919-1923)

per ISIDRE MOLAS

Amb la convergència dels sectors republicans solidaris, s'afermà un moviment polític que mantenia una via catalanista de reconstrucció de l'Estat espanyol distinta de la conservadora de la Lliga Regionalista. L'afirmació de republicanisme i catalanisme reposava en un programa democràtic en què les reformes institucionals, socials i ideològiques proposades (república democràtica i parlamentària, reforma agrària, laïcisme, reformes socials, etc.) pretenien de soldar una aliança entre la petita burgesia reformista i la classe obrera. Amb la Unió Federal Nacionalista Republicana quedava marcada, doncs, una clara alternativa a la Lliga.

La mort de la UFNR, en especial després del fracàs electoral derivat del Pacte de Sant Gervasi, i el distanciament operat en aquesta època dels sectors del catalanisme radical, que fins aleshores havia més o menys dirigit, en la mesura en què significava una oposició a la Lliga, enfonsaren momentàniament el programa del catalanisme republicà i crearen un buit de representació social, que el Partit Radical, amb un altre plantejament, intentava d'assumir i que la CNT pugnava per fer inviable. La creació del Partit Republicà Català fou un intent de continuar la línia del republicanisme català accentuant el republicanisme i el radicalisme social, és a dir, de competir amb el Partit Radical amb les seves armes.

Però a partir de la Unió Catalanista, impulsada per Domènec Martí i Julià i Manuel Serra i Moret, s'intentà de formular un altre programa polític que, tot responent als mateixos sectors socials de base i als mateixos principis generals, accentuava el radicalisme nacional i el connectava amb posicions socials avançades, a l'estil dels altres grups republicans. El primer intent sembla que es produí vers el 1915, arran de la desfeta de la UFNR. Manuel Folguera i Duran, Josep Maria Roca i Domènec Martí i Julià assistiren a una reunió per tal de dreçar un partit, paral·lel a la Unió Catalanista, sobre aquestes bases de radicalisme nacional i

social. Francesc Macià, connectat ja a aquests sectors, s'hi oposà vivament i el projecte no arribà a bon port.¹

I és precisament dins aquesta via, passats ja els qui seguien Manuel Serra i Moret al Partit Socialista Obrer Espanyol i mort Domènec Martí i Julià, que Francesc Macià intentaria de llançar anys després, i en una conjuntura distinta, enmig d'una radicalització nacionalista de la Lliga, un programa i una organització que assumís l'aliança entre la petita burgesia i la classe obrera, sota una fórmula de radicalisme nacional i social. Seria el programa assumit primer per la Federació Democràtica Nacionalista i després per Estat Català. Al marge seu, i feta abstracció del lerrouxisme, es mantingué el radicalisme republicà de Marcellí Domingo i Lluís Companys, dins el Partit Republicà Català. Però cap de les dues tendències no tenia prou dinamisme i prou força per imposar-se com a alternativa real a la Lliga. Només la confluència de les dues línies podria arribar a fer variar la relació de forces polítiques, i a permetre la incorporació de les masses catalanes a la política. La confluència s'intentà, però fracassà. No era possible encara reunir Macià i Companys dins un mateix partit, no era possible encara la confluència de les tendències que, acabada la Dictadura, confluïrien en l'Esquerra Republicana de Catalunya. Però la seva necessitat i el seu plantejament sorgeixen contínuament al llarg del procés de consumpció de la Federació Democràtica Nacionalista, el grup catalanista radical que no arribà a consolidar-se com a gran partit, però del qual sorgiria més tard Estat Català.

LA FUNDACIÓ DE LA FEDERACIÓ DEMOCRÀTICA NACIONALISTA

Amb data del 2 de febrer de 1919 aparegué el programa polític de la Federació Democràtica Nacionalista,² en què el nou partit format al voltant de Francesc Macià definia el sistema polític que aspirava a donar a una Catalunya amb facultats d'autodeterminació. La reunió constitutiva del partit fou feta pública el 15 de gener de 1919.³ I, segons la nota de premsa, aspirava a reunir "tots els elements demòcrates nacionalistes i republicans de Catalunya".⁴ Un Directori provisional assumia les tas-

1. VIBRANT, *Res de nou al Pirineu...*, Barcelona, "Nosaltres Sols", 1933, pp. 15-16.

2. El programa fou publicat a l'opuscle: FEDERACIÓ DEMOCRÀTICA NACIONALISTA, *Bases d'organització. Manifest. Programa*, Barcelona (s.i.) [1919], 11 pp. També pot trobar-se a "El Diluvio" (Barcelona, 2 de febrer de 1919) i a "L'Intransigent" (Barcelona, 27 de febrer de 1919). Recentment ha estat reproduït a Santiago ALBERTÍ: *El republicanisme català i la restauració monàrquica (1875-1923)*, Barcelona, Albertí Ed., 1973, pp. 454-460.

3. "El Diluvio" (15 de gener de 1919) publica una nota àmplia i detallada, possiblement suplicada, coincident amb la que publica "El Baix Penedès" (El Vendrell, 18 de gener de 1919).

4. "El Baix Penedès" (18 de gener de 1919).

ques d'organització general: Francesc Macià i Llussà, diputat per les Borges Blanques i cap suprem del partit; Ramon Aguiló i Gil, advocat barceloní lligat als medis obreristes; Enric Arderiu i Valls, patrici lleidatà; el metge Eduard Xalabarder i Serra; i el manescal i professor de l'Escola d'Agricultura Pere Rossell i Vilà. En el mateix acte es constituïa també el comitè municipal de Barcelona.⁵

La fundació del nou partit ha d'explicar-se a partir d'un doble fet: a) el procés de radicalització operat dins el catalanisme a finals de la segona dècada del segle, sorgit a partir de l'existència de sectors descontents de la moderació de la Lliga Regionalista; i b) la manca d'un partit esquerrà capaç de canalitzar-lo, en especial després del fracàs de la UFNR i de l'escassa incidència dins el nacionalisme del Partit Republicà Català.

Des d'abans del missatge de Domènec Martí i Julià advocant per una orientació socialitzant de la Unió Catalanista (3 de gener de 1915), Francesc Macià s'havia separat de la Lliga Regionalista, a la que el 1911 encara estava afiliat,⁶ i havia emprès una orientació esquerrana a partir d'unes coordenades de nacionalisme català radical. La coincidència dels dos elements podia donar lloc a l'arrencada d'una nova via esquerrana, amb la col·laboració de Manuel Serra i Moret, inspirador possiblement de la línia de Martí i Julià. Però, mort aquest, liquidada ja l'orientació socialista i política dins la Unió Catalanista el març del 1917, Francesc Macià restà com l'única possibilitat capaç de galvanitzar un moviment a l'esquerra de la Lliga, dins la via del radicalisme nacional i social. Ara bé, qualsevol iniciativa en aquest sentit havia de comptar com a grup motor amb els sectors del catalanisme polític aixoplugats dins la Unió Catalanista i disposats sempre a actuar en empreses nacionalistes. I fou a partir d'aquests sectors d'on Francesc Macià partiria per crear la Federació Democràtica Nacionalista.

El 1918 havia estat un any de forta agitació catalanista, forjada al voltant de la lluita per l'assoliment de l'autonomia de Catalunya. L'agitació, dirigida per la Lliga Regionalista, havia tingut una àmplia transcendència, però evidenciava una vegada més la contradicció en què es debatia el grup d'avantguarda: la necessitat, d'una banda, d'articular un ampli moviment unitari sobre la base de l'agitació nacionalista i, de l'altra, la necessitat d'arribar a un acord amb el poder central per tal d'assolir l'autonomia possible.

Tot això provocà durant el 1918 un desajust entre la pràctica agita-

5. El Comitè municipal de Barcelona estava format per Josep Mallofré i Tort, Salat, Drets, Ramon Duran i Albesa, Adolf Pujol i Brull, Adolf Cabús, Lluís Marsans, Mercader, Manuel Pagès, Obach i Joan Sulé ("El Diluvio", 15 de gener de 1919, i "El Baix Penedès", 18 de gener de 1919).

6. *Vegi's LLIGA REGIONALISTA, Llista de socis*, Barcelona, Impr. Fills Domingo Casanovas, 1911.

tòria, no sempre controlada, i la pràctica transaccional, desajust en què venien a incidir les crítiques del nacionalisme radical i l'accentuació de la política nacionalista en un intent de replantejar la relació de forces. Era el moment final de la guerra europea i de l'anunci de la reestructuració d'Europa respectant les nacionalitats,⁷ era el moment de les abrandades manifestacions i de les protestes contra els cuplets de la Mary Focela.⁸

En aquest context, quan la Lliga deixava desguarnit un flanc alhora que necessitava la seva mobilització, quan necessitava arribar a un pacte però li era indispensable mantenir posicions activistes per tal d'arribar-hi en una situació de força, en aquest moment Francesc Macià alçà la senyera del nou partit en un intent de reunir tots els sectors republicans i nacionalistes dispersos dotats d'un radicalisme social i polític.

És dins d'aquest marc on cal situar la fundació de la Federació Democràtica Nacionalista i el programa del nou partit. El partit i el programa tendien a dreçar una alternativa organitzativa i ideològica a la Lliga Regionalista i a la Llei de Bases de l'Autonomia de Catalunya del 25 de novembre de 1918, concretades en el projecte d'estatut d'autonomia del 22 de gener de 1919, que, per bé que fruit de compromisos i confluències entre diverses tendències, portaven l'empremta de la Lliga, motor del procés i indubtable capitalitzadora dels seus resultats.

La Federació Democràtica Nacionalista es constituïa, així, en un clima d'exaltació nacionalista i de radicalització de posicions, de desbordament de la Lliga, alhora que de perspectives d'èxit imminent per al seu programa. Però la creació de la Unió Monàrquica Nacional, la resistència del poder central a qualsevol classe d'autonomia i, sobretot, la crisi esdevinguda a partir de la vaga de la Canadenca i que cobreix els mesos de febrer, març i abril de 1919, frenaran la violència de la rebel·lió regionalista i, en transformar el marc polític i posar com a dominants uns altres temes, ofegaran en flor les possibilitats d'expansió del partit fundat per Francesc Macià.

7. Al missatge adreçat per la Mancomunitat al president del Consell de ministres el 25 de novembre de 1918 es feia constar expressament el fet: "En este momento solemne de la Historia universal, cuando triunfa en el mundo el principio del derecho colectivo de los pueblos a disponer libremente de sí mismos y ser regidos por las instituciones a que hayan dado su asentimiento, los catalanes se dirigen al Gobierno y al pueblo español para declarar su voluntad de regir autonómicamente la vida de Cataluña" (MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Per l'autonomia de Catalunya. Documents i acords*, Barcelona, Impr. Casa Caritat, 1918, p. 93).

8. Durant l'agitació del mes de gener de 1919 foren detingudes 42 persones: 14, el dia 11; 15, el 12; 9, el 13, i 3 el 14. Professionalment es repartien de la següent forma: 1 advocat, 1 procurador, 5 estudiants, 1 poeta, 2 comerciants, 4 dependents de botiga, 3 obrers (joier, electricista, perruquer) i 25 dependents de comerç ("El Diluvio", 17 de gener de 1919). La professió dels detinguts dona un indicatiu per captar quins són els sectors socials mobilitzats al carrer pel catalanisme radical, la qual cosa permet de construir una hipòtesi sobre el contingut social del moviment i del grup mateix que l'intentà dirigir.

L'ARRENCADA DE LA FEDERACIÓ DEMOCRÀTICA NACIONALISTA

La Federació Democràtica Nacionalista quedà domiciliada a Barcelona al local del Centre Nacionalista Català (adherit a la Unió Catalanista), del carrer de Sant Honorat, número 7. Els seus inicis, però, no foren massa afortunats. El 16 de gener de 1919 se susprenien les garanties constitucionals a la província de Barcelona i el míting de presentació de l'ideari del partit, anunciat per al diumenge 19 de gener, no es pogué celebrar.

El primer acte públic s'hagué de realitzar a Reus el 2 de febrer, data del programa polític, al teatre Bartrina. Hi parlaren Antoni Terrafeta, vice-president de la Joventut Nacionalista Republicana de Reus, J. Termes Vilaplana, Joan Sulé, J. Mallafré i Tort, P. Rossell i Vilà, Ramon Aguiló i Francesc Macià.⁹

La sortida a Reus indicava ja la tendència del partit a reunir elements republicans dispersos arreu. En efecte, l'atracció dels sectors republicans era necessària per dreçar una organització potent. A Barcelona, ultra els nuclis de nacionalisme radical de la Unió Catalanista, podia comptar el nou partit amb una simpatia neta del diari "El Diluvio",¹⁰ que en aquests primers mesos era l'òrgan de premsa més ben informat sobre la Federació. Però no podia aspirar a reunificar l'esquerra sense reunir primer grups comarcals de sòlida arrel. Així, després de Reus, el partit féu acte de presència al Vendrell, en el banquet que el Centre Republicà Autonomista celebrà per tal de commemorar l'aniversari de l'11 de febrer. El fet que hi participessin J. Mallafré i Tort i Ramon Aguiló, que parlaren del nou partit,¹¹ sembla indicar una predisposició favorable, cosa d'altra banda perceptible per la bona acollida que li dispensà "El Baix Penedès".¹²

Un tercer acte públic, que seria el darrer d'aquesta primera fase, organitzà el partit, aquesta vegada al teatre Catalunya de Lleida, el 18 de febrer. Hi assistiren delegacions republicanes de Castellnou de Seana, Serós, Castellnou i les Borges Blanques. I s'adheriren a l'acte sectors de Balaguer i Alcarràs. Al míting parlaren, a més d'E. Arderius Hospital, president de l'Associació Cultural Catalanista, R. Duran i

9. "El Diluvio" (4 de febrer de 1919). També "L'Intransigent" (6 de febrer de 1919).

10. Ultra les abundants i detallades notícies que dóna, és simptomàtic l'article d'Àngel SAMBLANCAT, *Un programa* ("El Diluvio", 8 de febrer de 1919), en què s'afirma: "Con programa o sin programa Macià es nuestro jefe indiscutible [...]. Por el programa de la Federación Democrática Nacionalista la reivindicación de la libertad de Cataluña se convierte en una reivindicación proletaria y obrera. Y la conquista de la patria en la conquista de la tierra, en la conquista del pan".

11. "El Diluvio" (14 de febrer de 1919).

12. "El Baix Penedès" (18 de gener de 1919).

Albesa, J. Sulé, J. Termes, J. Mallafré i Tort, R. Aguiló i Francesc Macià. Després del míting se celebrà un àpat, en què parlaren Humbert Torres, alcalde de Lleida, i F. Macià.¹³

Totes les referències semblaven indicar, doncs, una certa arrencada del partit fora de Barcelona, condició necessària per fer el salt qualitatiu a la capital catalana i adquirir la força suficient per dirigir i relligar tots els sectors dispersos. Però les previsions falagueres que es feia "El Baix Penedès" sobre el partit no resultaren encertades. "No és difícil —deia— augurar un èxit a la naixent Federació que segurament s'assimilarà, en breu temps, els elements d'esquerra catalana, desorientats i esmaperduts des de la dissolució de la Unió Federal Nacionalista Republicana, els quals tan abunden en nostra vila i sa comarca."¹⁴ La Federació, malgrat un bon començament, avortà totalment, tant per les dificultats exteriors a la seva expansió i el seu arrelament a Barcelona degut a la restricció de les llibertats polítiques, com pel canvi radical de signe de la problemàtica política en discussió, que elevà la "qüestió obrera" a primer problema del país.

El mes de març de 1919 el consell municipal de Barcelona anunciava que havia admès 227 afiliats,¹⁵ alhora que informava de l'ingrés de l'Avenç Nacionalista Republicà de Sant Andreu¹⁶ i del Centre Nacionalista Republicà de Gràcia.¹⁷ Però la restricció de l'activitat política i l'agitació social no afavoriren el manteniment de l'impuls inicial. Així, el mes d'abril la Federació anuncià que no actuaria políticament fins que no gaudís d'una llibertat total per fer-ho,¹⁸ la qual cosa significava la retracció voluntària. De tota manera, el mes de maig el Grup Joventut L'Avençada anuncià la seva constitució oficial una vegada restablertes les garanties constitucionals i la seva adhesió a la Federació.¹⁹

Convocades en aquestes circumstàncies eleccions a diputats a Corts per al dia 1 de juny de 1919, la Federació anuncià la seva voluntat de no concórrer-hi (declaració del 26 de maig).²⁰ Francesc Macià, coherent amb la línia del partit, es negà a participar-hi i renuncià a anar

13. "El Diluvio" (19 de febrer de 1919 i 20 de febrer de 1919).

14. "El Baix Penedès" (18 de gener de 1919).

15. "L'Intransigent" (20 de març de 1919).

16. "L'Intransigent" (20 de març de 1919). També "La Veu de Catalunya" (11 de març de 1919).

17. "La Veu de Catalunya" (11 de març de 1919). Ja el desembre del 1915 l'Ate-neu Gracienc de la UFNR havia felicitat F. Macià per haver renunciat a l'acta de diputat en senyal de protesta ("La Nació", Barcelona, 11 de desembre de 1915).

18. "L'Intransigent" (17 d'abril de 1919).

19. "La Veu de Catalunya" (22 de maig de 1919). També "L'Intransigent" (5 d'abril de 1919). F. Salvador i Rosés, el seu vice-president, pronuncià el juny una conferència al Centre Nacionalista Català sobre "Les Joventuts Nacionalistes davant l'actual moment polític", resumida a "Catalunya", núm. 1 (Barcelona, 28 de juny de 1919).

20. "El Diluvio" (26 de maig de 1919), reproduïda a Santiago ALBERTÍ, *El republicanisme català i la restauració monàrquica (1875-1923)*, pp. 461-462.

a les Corts, però quan, l'11 de maig, anuncià la seva decisió a les Borges Blanques, la reacció produïda dins el poble el forçà a acceptar de tornar-se a presentar²¹ i fou elegit altra vegada diputat al Congrés.

Idèntica mesura inhibicionista adoptà en les votacions del 6 de juliol per a l'elecció de diputats provincials, però ja uns dies després el comitè municipal de Barcelona anuncià la voluntat de participar en les properes eleccions municipals, car la suspensió de les garanties constitucionals semblava de caràcter endèmic.²² Així, passat l'estiu de 1919, la Federació intentà de sortir de l'estat estacionari en què es trobava i de planejar la seva participació en les eleccions municipals que es feren el 8 de febrer de 1920.

LES ELECCIONS MUNICIPALS DEL 8 DE FEBRER DE 1920

Aquestes eleccions foren la primera oportunitat en què la Federació Democràtica Nacionalista participà en la lluita electoral. En un ambient en què persistia l'agitació nacionalista, tot coexistent amb una intensificació de les lluites socials, la Lliga Regionalista es llançava a les eleccions amb la superioritat del partit dirigent del sistema de forces polítiques de Catalunya, i el Partit Republicà Radical hi anava amb unes divisions paoroses, que havien fet vacillar fins i tot l'estructura organitzativa. En molts districtes, candidats dissidents s'enfrontaven amb els del partit i en alguns, per tal de no forçar la cosa, el partit no s'havia definit. En aquest context, i amb una previsible abstenció d'amplis sectors de la classe obrera i la petita burgesia, les alternatives republicanes al Partit Radical no havien aconseguit d'unificar-se en una llista comuna, ni de fer els desistiments necessaris per tal d'arribar a un acord i crear un front únic capaç de superar el lerrouxisme en un moment de confusió. El Partit Republicà Català, el Partit Federal i la Federació Democràtica Nacionalista no arribaren a la constatació de la necessitat de la unitat i abordaren les eleccions de forma separada, i fins i tot en algun districte antagònica.

La Federació Democràtica Nacionalista presentà quatre candidats: el doctor Claudi Castells i Cumella del districte I (Barceloneta-Poble Nou); el doctor Eduard Xalabarder i Serra pel districte III (Barcelona vella); Ramon Duran i Albesa, industrial, pel districte IX (Sant Andreu-Clot); i Ramon Aguiló i Gil pel districte X (Sant Martí - Poble Nou). En el districte VIII (Gràcia) ajudà de forma activa Martí Matons, republicà catalanista i ex-regidor, que sortiria elegit.

21. "El Diluvio" (14 de maig de 1919).

22. "El Diluvio" (13 de juliol de 1919).

Cal remarcar que, dels quatre candidats presentats, només un (E. Xalabarder) es presentava per un districte "burgès". Els altres tres eren districtes "obers" i d'orientació netament esquerrana. Quan la Unió Catalanista intentà, el 1915, de concórrer a les eleccions municipals, confeccionà una candidatura per tots els districtes de Barcelona, excepte precisament aquests tres.²³ Això podria ésser un índex del fet que el nou partit no era un simple reflex o prolongació de la Unió Catalanista i una mostra de l'intent de dreçar un nacionalisme català d'esquerra, mobilitzador dels sectors obreristes. Índex que ens podria corroborar també el fet que Ramon Aguiló fou jutjat el 31 de maig de 1919 per un consell de guerra, juntament amb els obrers Florenci Melez, Joan Font, Antoni Beneito i Daniel Rebull per intentar de reorganitzar el sindicat de tramviàries.²⁴

La campanya de la Federació fou poc intensa i se centrà principalment en alguns mítings al voltant dels districtes IX i X, sectors on existia alguna possibilitat de triomf per tal com no tenien al davant cap altre candidat esquerrà. En aquest sentit, Ramon Aguiló tingué una certa atracció perquè aconseguí l'ajut del Centro Republicano Federalista del Pueblo Nuevo²⁵ i, a més, el Partit Republicà Català l'inclogué dins la seva candidatura,²⁶ ultra l'ajut del grup que seguia Àngel Samblancat²⁷ i el suport explícit d'"El Diluvio" que recomanava de votar contra la Lliga i contra el Partit Radical i a favor dels republicans no lerrouxistes. "Principalmente nosotros llevaríamos nuestro auxilio a ese distrito X donde presentan a don Ramón Aguiló, hombre perseguido y odiado."²⁸

Des d'un altre angle, la Federació Democràtica rebia l'ajut de la Unió Catalanista, que recomanà de votar els candidats més catalanistes: "La Junta Permanente de la Unió Catalanista, seguint costum establerta, encara que no intervé en absolut en les lluites electorals, recomana als seus adherits que votin aquells candidats dels qual coneguïn un més alt grau de catalanitat, i, per a les vinents eleccions, molt especialment els qui són socis de l'entitat, els senyors N'Eduard Xalabarder i Serra i En Ramon Duran i Albasa".²⁹ No sembla, en canvi, que es produís cap moviment important al districte I a favor de Claudi Castells.

Els resultats reflecteixen aquesta gradació d'adhesions i conjuntament evidencien un fracàs general, puix que no van aconseguir de mobilitzar

23. "La Nació" (Barcelona, 6 de novembre de 1915).

24. "La Veu de Catalunya" (Barcelona, 1 de juny de 1919).

25. "El Diluvio" (4 de febrer de 1920 i 7 de febrer de 1920).

26. "El Diluvio" (6 de febrer de 1920). L'edició del dia 5 parla del desistiment de J. Pinilla per tal de no dividir forces.

27. "El Diluvio" (7 de febrer de 1920).

28. *Por los nuestros* a "El Diluvio" (7 de febrer de 1920).

29. "El Diluvio" (6 de febrer de 1920). Significativament, quan "La Veu de Catalunya" publicà la nota l'endemà, suprimí els noms dels dos candidats i deixà la recomanació amb un caràcter global.

ni els treballadors ni la petita burgesia al voltant del programa de catalanisme radical i de reformisme social. Claudi Castells atenyia, segons el "Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona",³⁰ 17 vots (molt possiblement després d'haver abandonat la lluita); Eduard Xalabarder, 178; Ramon Duran i Albesa, 395; i Ramon Aguiló, 295, per bé que en un districte de menor cens.³¹ El fracàs fou considerable, i algú n'arribà a deduir erròniament la desaparició definitiva del partit.³²

El setembre de 1920, amb motiu de la celebració de l'11 de setembre, els grups i entitats de la Federació Democràtica Nacionalista portaren una corona a l'estàtua de Rafael Casanova i una altra al Fossar de les Moreres. Aquest fet ens permet de fer una enumeració dels seus efectius a Barcelona: Casal Democràtic Nacionalista, Avenç del Nacionalisme Republicà de Sant Andreu, Joventut Democràtica Nacionalista, Joventut Nacionalista Sang Nova, Bloc Nacionalista Obrer Germinal, redacció de Lleida i Barcelona de la revista "Catalunya", i, finalment, la Joventut Catalanista de Lleida. Tret dels grups comarcals no sempre fàcilment mobilitzables i amb un grau d'autonomia real molt important, el partit quedava centrat en dues entitats, dos grups de joventut i un nucli obrer, ultra la revista oficiosa "Catalunya", feta a Lleida.³³ El projecte de creació d'un gran partit a l'esquerra política del nacionalisme quedava deturat, per bé que subsistia encara en un reduït espai polític. L'oportunitat de 1919 havia ja passat i calia ara esperar i treballar per poder obrir noves possibilitats. No serà fins a finals de 1921 quan semblarà que aquest corrent comenci a reprendre una certa activitat, una mostra de la qual podria ésser la fundació de l'Agrupació d'Esquerra Catalana del Vendrell, el juny del 1921, per Joan Ferret i Navarro, Àngel Martorell Vidales i Salvador Ribas Antich,³⁴ que adoptà el programa de la Federació Democràtica Nacionalista.³⁵

30. "Boletín oficial de la provincia de Barcelona" (10 de febrer de 1920) per als resultats dels districtes I (excepte seccions 4 i 7) i III (excepte secció 17). L'endemà publicava els resultats dels districtes IX (excepte seccions 6, 9, 10 i 16) i X (excepte seccions 9 i 15).

31. Els resultats oficiosos donats per "La Veu de Catalunya" (10 de febrer de 1920), semblants als proclamats per la Junta Municipal del Cens, són: Castells, 17; Xalabarder, 190; Duran, 497; Aguiló, 338. El 10 de febrer es féu la votació a la secció 9 del districte IX i Duran hi obtingué 1 vot ("La Veu de Catalunya", 11 de febrer de 1920).

32. B. T.: *On ha anat a parar "L'Estat Català"? a "Nosaltres Sols"* (Barcelona, 15 d'agost de 1931).

33. "Catalunya" (Lleida, 11 de novembre de 1920).

34. "El Baix Penedès" (25 de juny de 1921).

35. "El Baix Penedès" (31 de desembre de 1921) fa un resum de la conferència de J. Ferret al cafè Comerç sobre "Comparació i comentaris sobre diferents programes polítics de Nacionalisme Democràtic", en què definí l'Agrupació a favor del programa de la Federació Democràtica Nacionalista.

LA FORMACIÓ D'ESTAT CATALÀ

Durant aquests anys d'inactivitat i d'impotència polítiques, anaren arrelant dins la Federació les tendències militaristes (potser, com és fama, degudes al doctor Xalabarder, el "coronel"),³⁶ sota la influència del nacionalisme irlandès, barrejades amb una orientació tàctica vers la constitució d'un front únic catalanista d'esquerres. De tota manera, la lluita pel front polític era encara predominant. A nivell de diputats, Salvador Albert inicià a finals de 1921 un intent de reunificació de l'esquerra. La construcció d'una esquerra catalanista unificada era una necessitat i un objectiu clars per tal de no trobar-se arrossegats per la Lliga i de poder-li formular una política d'alternativa.

Aquest procés es desvià quan esclatà la crisi de la Lliga. El nacionalisme radical buscà aleshores la influència dins el catalanisme tradicional. Amb motiu d'haver-se convocat la Conferència Nacional Catalana, alguns grups i entitats políticament pròxims es reuniren, convocats pel doctor Santinià, president d'Esquerra Catalana, el 25 de maig de 1922 per tal d'anar a la Conferència amb uns plantejaments comuns. La reunió fou presidida pel doctor Santinià i, a més, per Francesc Macià, el doctor Josep Riera i Puntí, el doctor E. Xalabarder i Manuel Carrasco i Formiguera, com a representant de "L'Estevet". De la llarga llista d'entitats representades podem constatar l'existència de diverses lligades a la Federació Democràtica Nacionalista (amb una de nova a Cornellà) i la presència de la Juventud Aragonesista de Gaspar Torrente, afecta a F. Macià, grup que més tard serà la base d'Estado Aragonés.³⁷

El front únic catalanista, sota pressupòsits radicals, demanat pels macianistes, fou derrotat a la Conferència Nacional Catalana en una votació que enfrontà Josep Maria Pi i Suñer i Francesc Macià. Aquest alçà aleshores la bandera d'Estat Català, tot marcant una posició de front únic anti-Lliga, que de retop l'apropava a iniciar una atracció del republicanisme català. Al mateix temps, a partir del setmanari "La Tralla", començà de treballar per dreçar una nova organització, destinada a agrupar tot el catalanisme radical. A finals de 1922, Francesc Macià anuncià des del nou quinzenal "L'Estat Català": "S'ha donat començ a l'organització patriòtica",³⁸ és a dir, es constitueix el partit Estat Català. La "via militar" s'imposa, doncs, sobre la "via política".

El nou partit sorgeix potenciat per dues oficines: una d'organització

36. *Mort d'Eduard Xalabarder i Serra a "La Tralla"* (Barcelona, 17 de juny de 1922).

37. Vegi's la llista de les entitats i periòdics representats en l'assemblea a "L'Estevet" (Barcelona, 2 de juny de 1922).

38. "L'Estat Català" (Barcelona, 1 de desembre de 1922).

i una altra de redacció del periòdic.³⁹ El local d'aquestes dues oficines és la Federació Democràtica Nacionalista, i així consta en els cinc primers números de la publicació; i encara que després desapareix el nom de l'entitat, es manté la mateixa adreça com a domicili del periòdic fins a l'adveniment de la Dictadura. Sembla, doncs, que la Federació serví de plataforma de llançament de la nova organització, que recull nous sectors i manté un ritme d'activitat més intens, actuant bastant en connexió amb Esquerra Catalana i amb la seva base a la Unió Catalanista.

Contradictòriament, coexisteixen una tendència a posar el problema nacional i les tàctiques "militars" en un primer pla i una tendència a mantenir una política de confluència amb el republicanisme català amb vista a articular una nova Esquerra Catalana. Així, es projecta una Federació d'Esquerres de Catalunya, amb un comitè format per F. Macià, R. Duran, Ferrer Dalmau, Suñol i J. Aiguadé Miró. Tres diputats a Corts (F. Macià, Salvador Albert i August Pi Sunyer) apadrinaven el projecte. En aquesta via es convocà una assemblea d'unificació per als dies 3 i 4 de febrer de 1923.⁴⁰ La iniciativa sembla comptar amb la participació activa dels homes de la Federació, possiblement en un intent de crear un òrgan polític a partir del qual pogués moure's el front militar. Però el projecte esclatà de mala manera, i de forma pública i impensada, en el míting conjunt del dia 2 de febrer celebrat al CADCI, en què elements separatistes interromperen els discursos de Lluís Companys i de Marcellí Domingo i provocaren aldarulls.⁴¹ El federalisme republicà i el nacionalisme català eren vies distintes i la confluència es mostrà encara impossible.

Menció a part mereix la intensitat de les relacions mantingudes amb la tot just fundada Unió Socialista de Catalunya,⁴² representant una orientació que es remunta a la col·laboració de Serra i Moret i Macià amb el doctor Martí i Julià dins la Unió Catalanista. Relacions que es basaven en una relativa coincidència d'objectius i que, per bé que complexes, s'anirien mantenint al llarg de la Dictadura de Primo de Rivera i fins i tot proclamada la República i constituïda la Generalitat. El programa d'una i altra organització no eren tan allunyats, i els sectors socials a què es dirigien no eren contradictoris, ni potser tampoc massa diferenciats.

39. JOAN GARAU GUART (*Intents a una desfeta de la personalitat ideològica i política de Francesc Macià (intent de conferència)*, s.l. Tip. F. Miralles, 1930, p. 16) esmenta com a equip que donà vida a Estat Català, ultra Francesc Macià, D. i A. (R. Duran i Albesa), D. C. (Daniel Cardona), M. P. (Manuel Pagès), L. M. (Lluís Marsans) i L. E. Segons la mateixa font, D. C. portà la direcció del periòdic i M. P. "tingué cura de l'organització del partit, fins a últims de l'any 1924".

40. "El Diluvio" (5 de gener de 1923).

41. "El Diluvio" (3 de febrer de 1923) inclou una ressenya de l'acte. Del mateix periòdic i dia, vegi's el comentari *Crònica diària. Confusionismo*.

42. Vegi's *El nostre salut* a "L'Estat Català" (15 de juliol de 1923). Dos números després, el 15 d'agost del mateix any, publica la ponència de Manuel Serra i Moret en l'acte de fundació de la Unió Socialista.

EL PROGRAMA

El programa de la Federació Democràtica Nacionalista es divideix en quatre bases relatives al règim interior de Catalunya ("Política i Administració", "Tributació", "Socialització i Treball" i una quarta, transitòria) i un apartat relatiu al règim extern de Catalunya. El text ve precedit d'un manifest de Francesc Macià, que emmarca el conjunt dins d'una doble afirmació: el dret dels pobles a disposar d'ells mateixos i "la renovació social que s'apropa".

La Federació es defineix a favor d'una República democràtica ("La forma de govern serà la republicana, amb caràcter democràtic", Base 1, paràgraf 4) que té el català com a llengua oficial (B.1, § 7). I, prolongant la tradició federal espanyola, defineix la nació com un coronament de municipis lliures ("La Nació catalana se constituirà federativament a base de l'autonomia integral dels Municipis que la constitueixen", B.1, § 5), organitzats en comarques ("Com a organismes intermitjos entre els Municipis i l'Estat català s'organitzaran les comarques naturals", B.1, § 6). El programa del partit de Macià s'inscriu, així, en un cert sentit, dins el corrent del federalisme hereu de Pi i Margall.

També dins aquest corrent, per bé que corregint-lo, cal situar la base relativa al règim exterior, on s'afirma la voluntat d'assolir l'autodeterminació de Catalunya per tal d'anar després a "l'establiment de la federació o confederació de tots els pobles de la Península, constituint els Estats Units d'Ibèria", encara que servant sempre el dret a rescindir el contracte, i tenint com a objectiu "fomentar la federació de la raça llatina, com a camí per a arribar a la confederació de tots els pobles de la terra".

La Federació adopta com a criteri per a la definició de Catalunya la llengua, segons els estatuts del partit, publicats a continuació del programa del 2 de febrer: "El partit no reconeix com a veritables límits de la Nacionalitat Catalana els assenyalats per les actuals «províncies» de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, sinó que considera que està constituïda per tots els Municipis de llenguatge català. Atenent aquest principi, el partit procurarà estendre sa organització a tots els territoris on nostre idioma és parlat. Ademés, donat per indiscutible que les avui regions Valenciana i Baleàrica tenen el dret propi i l'obligació de constituir-se en Estats autònoms, al estendre els ideals del partit en aquelles comarques ho farà baix la base de què se constitueixin autònicament" (art. 24). Les Bases per a l'autonomia catalana aprovades per la Mancomunitat el 25 de novembre de 1918 estableixen que "el territorio de Cataluña se entenderá constituido por el que forman en la actualidad las provincias de Barcelona, Gerona, Lérida y Tarragona" (B.1, A), i a

l'apartat B de la mateixa Base 1 s'establí la possibilitat de l'agregació al territori de Catalunya d'altres províncies espanyoles, en tot o en part. Però el projecte definitiu eliminà la definició sobre l'agregació, sense polèmica ("la matèria d'agregacions i segregacions territorials es reserva per a ulteriors disposicions", segons la "Declaració" preliminar), i quedà, per tant, limitat el dit projecte a les quatre províncies catalanes. Aquí, una vegada més, la Federació marca una via de desbordament del text del projecte d'estatut, situat, més en el terreny programàtic general que en el concret d'elaboració d'un text aplicable dins el règim monàrquic. De tota manera, és interessant, per la novetat respecte a les formulacions anteriors, l'afirmació de la unitat dels Països Catalans.

El nou Estat català s'estructurarà, segons la Federació Democràtica Nacionalista, en "tres poders, independents els uns dels altres, però tots limitats i responsables" (B.1, § 8): poder legislatiu, poder executiu i poder judicial. Vegem com dibuixa les institucions el programa de la Federació, perquè en aquest punt, tant com en els anteriors, resulta visible la discrepància amb el projecte d'estatut d'autonomia del 22 de gener de 1919 proposat per la Mancomunitat, i ajuda a individualitzar aquest partit.

El poder legislatiu correspondrà a les Corts, dividides en dues Cambres: el Parlament, elegit per sufragi universal directe, i el Senat, "nomenat per l'elecció dels Municipis" (B.1, § 9). La correspondència amb el projecte de la Mancomunitat és fins ara total; però el programa nacionalista concreta dos extrems capitals no recollits en el projecte del 22 de gener, que defineixen clarament la seva tendència: a) el sufragi dels majors de 21 anys, reivindicació tradicional de les esquerres, i b) la representació proporcional, reivindicació arrelada en tots els corrents del catalanisme i considerada en aquell moment com la fórmula més democràtica. I fins a tal punt són capitals per al nou partit aquests extrems que els defineix en el primer paràgraf de la Base 1, abans d'entrar a tractar de qualsevol altre assumpte.

El poder executiu "serà exercit per un President responsable elegit per les Corts i renovat cada tres anys. L'auxiliaran en ses tasques un número de secretaris ministerials que la Constitució determinarà" (B.1, § 10). En aquest extrem, la divergència amb el projecte de la Mancomunitat és total.⁴³ Aquest establí l'existència d'un governador general, representant del govern central, no elegit ni per les institucions catalanes ni pel cos electoral català (art. 30), i d'uns ministres amb un presi-

43. F. Macià presentà una esmena a l'article 30 del projecte, que tendia a eliminar la figura del governador general com a actor polític representant de l'estat espanyol. Sotmesa a votació nominal, l'Assemblea del 24 de gener la rebutjà per 73 vots en contra i 6 a favor (MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Per l'autonomia de Catalunya. Documents i acords*, Barcelona, Impr. Casa de la Caritat, 1921, fasc. 2, pp. 85-87).

dent (art. 31), responsables davant les Cambres (art. 33). La fórmula proposada per Francesc Macià tendia a dreçar un contra-model al projecte regionalista i feia sobresortir la figura d'un president responsable, que escollia lliurement els seus col·laboradors, com a figura central del règim. S'allunyava, així, de l'esquema de règim parlamentari definit pel projecte de la Mancomunitat, però en canvi no arribava a fixar netament una alternativa presidencialista o de règim d'assemblea. I en aquest punt seguiria també la tradició del catalanisme de la Unió Catalanista.⁴⁴

"El poder judicial correspondrà a un Tribunal Suprem, elegit per sufragi" (B.I, § 11), que, ultra dirimir en darrera instància els plets i causes, "tindrà com a principal objecte complir i fer complir la Constitució catalana" (B.I, § 11). És interessant de remarcar que, si bé el projecte del 22 de gener dóna al poder legislatiu català "la facultat d'organitzar dins el territori de Catalunya l'administració de justícia" (art. 6, apartat D), estableix la necessitat d'adaptació a la legislació processal unitària, i no esmenta en cap moment la possibilitat de convertir-se en un poder judicial, ans reserva el control de la constitucionalitat de les lleis o dels actes de govern del poder català al Parlament espanyol (art. 5), malgrat creure els seus redactors que no és aquesta la solució ideal, sinó només la possible (cf. la "Declaració" preliminar). La Federació Democràtica, en canvi, menys preocupada per les possibilitats immediates, atribueix a un Tribunal Suprem català una missió fiscalitzadora de l'activitat del legislatiu i de l'executiu i el dota d'una base electiva per tal d'atorgar-li una legitimació i un poder suficients.

En general, tot el text que comentem respon a l'objectiu de marcar uns principis programàtics, constitucionals i de govern, que defineixin un programa polític democràtic, capaç de reunir la petita burgesia, la classe obrera i la pagesia, per bastir una política democràtica i reformista. Així, el programa de la Federació Democràtica Nacionalista fixa:

1. Les llibertats polítiques fonamentals: "Proclamem intangibles la llibertat de pensament, la d'associació, la de reunió, la de manifestació i la d'impresma" (B.I, § 15).

2. La sobirania del poder civil en les relacions jurídiques amb l'Església, tot declarant "sagrat i inviolable el sentiment religiós" (B.I, § 16), fórmula que sembla apuntar vers una separació de l'Església i l'Estat.

3. Un ensenyament neutre i exercit per professionals, gratuït i obli-

44. La definició de la Federació Democràtica Nacionalista sobre bastants punts ve a coincidir amb la posició adoptada majoritàriament dins la Unió Catalanista. J. Grant i Sala deia, l'estiu del 1918: "El Nacionalisme deu defensar, com sempre ho ha fet, el servei militar voluntari com a garantia de llibertat individual, laborar per a establir a Catalunya la contribució progressiva i la representació proporcional amb vot veritat per a tots els catalans, fomentar la cultura per a aristocratitzar la democràcia i democratitzar l'aristocràcia, i fomentar l'associació i agremiació dels estaments productors" (J. GRANT I SALA: *Som nacionalistes: volem l'autonomia de Catalunya a "Som..."*, Barcelona, agost de 1918).

gatori en el grau elemental. Amb tot, no es defineix ni a favor de la llibertat d'ensenyament ni sobre les relacions de les institucions escolars amb el municipi o l'Estat. En tot cas, l'ensenyament estarà inspirat "en la moral universal" (B.1 § 17). D'altra banda, i seguint la tendència del catalanisme del moment, "les Universitats disfrutaran de completa autonomia" (B.1, § 18).

4. La creació d'un dret més liberal: abolició de la pena de mort, supressió del jurament, humanització del dret penal ("Serà substituït el dret penal repressiu per altre basat en el principi preventiu, i se reformarà el sistema penitenciari, anant a la implantació del procediment educatiu a fi d'obtenir la rehabilitació dels delinqüents de lesa humanitat", B.1, § 13), actualització del dret civil (B.1, § 14), etc.

5. Reforma de l'exèrcit, amb la creació d'una milícia reduïda formada per voluntaris amb caràcter permanent (B.1, § 25). Tots els ciutadans podran ésser mobilitzats en cas de guerra, i per tal d'aconseguir-ho amb efectivitat es realitzarà un ensenyament escolar apropiat de les tasques militars (B.1, § 22). A més, s'establiran "camps de tir, amb concursos periòdics, per a les pràctiques dels ciutadans" (B.1, § 24). La necessitat de nous oficials per a temps de guerra es cobrirà amb la formació teòrica a l'ensenyament superior, "completant sa instrucció en períodes de pràctiques a les ordres dels cossos tècnics de la milícia permanent, en èpoques que no els ocasioni perjudici" (B.1, § 23). En tot cas és digna d'ésser senyalada la quantitat de paràgrafs destinats al tema, en total vuit, cosa que el converteix gairebé en el tema de més importància del programa, al menys quant a longitud.

Com a fet sorprenent cal consignar també el tractament especial donat al problema de la marina, particularment la mercant. En contrast amb el to general del programa, que margina tots els punts no centrals, destina dos paràgrafs a aquest tema: "La instrucció dels marins mercants se donarà en escoles especials regides a l'estil de les establertes a Holanda i Bèlgica" (B.1, § 17). I en un altre lloc: "Els marins, i en general tots els obrers dedicats a la navegació, disfrutaran de les mateixes garanties que els empleats en les indústries de terra ferma" (B.3, § 32). La insistència és deguda a la pertinença d'algun grup del partit al ram, o bé ha d'atribuir-se a una pura casualitat no significativa?

6. Reforma agrària, amb "divisió de la terra, de manera que tendeixi a subdividir-la en lots capaços per a l'abastament d'una família" (B.3, § 23). Així com mesures de protecció al pagès: crèdit (B.3, § 24), limitació o prohibició al desnonament (B.3 §§ 25 i 27), creació de tribunals especials per resoldre els conflictes al camp (B.3, § 31).

7. Establiment d'una política social reformista (el projecte de la Mancomunitat només en preveia l'execució, art. 9), amb un impuls especial de les mesures tuitives: a) protecció del treball: creació del Minis-

teri de Treball (B.3, § 1), de la Inspecció de Treball (B.3, § 11), protecció dels treballadors “a qui sia difícil defensar-se de les exigències capitalistes” (B.3, § 9), prohibició dels treballs a menors (B.3, § 7), llei d'accidents de treball (B. 3, § 13), etc.; b) millora de les condicions de treball: jornada de vuit hores, setmana anglesa i vacances retribuïdes (B.7, § 5), salari mínim (B.7, § 6), igualtat de jornal d'homes i dones (B.7, § 6), prohibició del treball a preu fet (B.7, § 7), etc.; i c) creació d'un règim d'assegurances obligatòries: atur forçós, malaltia, vellesa, invalidesa (B.3, § 12).

8. Establiment d'un sistema fiscal basat en l'eliminació de les contribucions indirectes (B.2, § 1), sempre més gravoses proporcionalment per als sectors populars, i establiment d'una contribució proporcional i directa. A més, es disposa de gravar al màxim els capitals immobilitzats i al mínim “les explotacions industrials i agrícoles cuidades pel mateix propietari” (B.2, § 2). Mesures, doncs, encaminades clarament a la protecció dels petits empresaris i dels sectors populars. En aquesta mateixa línia cal situar la declaració a favor del foment de les cooperatives (B.3, § 15), així com l'exempció de l'impost a “tots aquells els beneficis dels quals no passin de la quantitat assenyalada com a jornal mínim d'un treballador de la mateixa localitat”.⁴⁵

9. Política antimonopolista (B.3, § 16): “prohibició d'agabellaments, monopolis i trusts”, acompanyada de la nacionalització de les vies de comunicacions, mines, salts d'aigua i assegurances, i de la municipalització de tots els serveis públics (B.3, §§ 18 i 19).

10. Creació d'una banca nacional encaminada “a auxiliar l'emancipació dels obrers de la ciutat i del camp” (B.3, § 22).

11. Concessió d'un paper de primer ordre als sindicats obrers: reconeixement com a regularitzadors del treball (B.3, § 2), obligatorietat per a les corporacions oficials de contractar amb els sindicats (B.3, § 17), reconeixement del dret de sindicació als funcionaris (B.3, § 8).

12. Establiment d'unes vies legals⁴⁶ per resoldre els conflictes socials: els jurats mixtos (B.3, § 14).

45. Sobre aquest punt F. Macià havia presentat una esmena a l'article 14 del projecte d'Estatut d'autonomia de la Mancomunitat per tal que decidís que “el Poder regional no podrà establir cap mena de contribució ni impost sobre els qui guanyin menys de 8 ptes. diàries, o fins a 6 si es volgués”. El resultat de la votació fou 25 vots a favor de l'esmena i 55 en contra (MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Per l'autonomia de Catalunya. Documents i acords*, fasc. 2, p. 81).

46. Vegi's la importància del tema i la posició favorable al pacte en les lluites socials entre patrons i obrers en el Manifest de la Federació Democràtica Nacionalista *Al Poble de Catalunya*, de gener de 1920 (“Els obrers i els patrons tenen, per la ciutat, per Catalunya, el deure de pactar! Ni és lògic l'imperi del Sindicat roig, avassallador, teoritzant, tirànic, innomitat, ni el del Sindicat blanc, reaccionari, massa pràctic, igualment tirànic i alhora inhumà. Els dos han de propendrar a l'agrupament professional, amb comissions mixtes permanents que resolguin els incidents que sorgeixin, garantint-se, per aquest poder moderador, l'obrer i el patró”).

Amb el que acabem de ressenyar, hem intentat mostrar com es dibuixen unes mesures institucionals i un pla de govern, un programa polític, que tendeixen a la vertebració d'una ideologia política capaç potencialment de soldar una aliança entre la petita burgesia, els treballadors i la pagesia sota un programa democràtic i reformista inserit en la frontera del reformisme, i a la creació d'un sistema basat en el productor individual, imatge tant del proudhonisme, com del pimargallisme, com del macianisme. Un programa de revolució democràtico-burguesa, que pogués rebre l'ajut dels sectors populars. Però ni els dirigents polítics organitzats en la Federació Democràtica Nacionalista ni la ideologia del catalanisme radical no aconseguiren de mobilitzar sectors socials importants i restaren com a simple alternativa política potencial, com a instrument de recanvi dels programes i partits que dirigien les lluites i les tensions de classes. No seria fins al cap d'una dècada quan s'arribaria a vertebrar novament aquesta via, amb la creació de l'Esquerra Republicana de Catalunya, amb una direcció més àmplia i un programa també més estructurat.